

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
1/2023 (LVIII)
<https://doi.org/10.36770/bp.784>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Maria Rowińska-Szczepaniak*

Uniwersytet Opolski, Polska / University of Opole, Poland

ORCID: 0000-0003-2669-8681

Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego

The Saints of the Dominican Family in Fabian Birkowski's Oratories

Abstract: In the times of Fabian Birkowski, OP, the notion of the Dominican Family comprised three forms of community life. They were represented by the preaching friars, cloistered nuns, and lay Dominicans. There were numerous saints and blessed who used to be members of those orders and the memory of them was perpetuated in, among others, the religious oratory of the 17th century. Among the preachers of those days, Father Fabian holds a prominent place as an author of Latin oratories and sermons *de sanctis* delivered in the Polish language. The fact that a large portion of the speeches dedicated to saints, which he included in the collection *Orationes ecclesiasticae*, dealt with Dominican saints indicates Birkowski's particularly strong spiritual bond with members of the monastic community that he himself belong to. The aim of the article is to attempt to make a typology of Birkowski's texts dedicated to saints of the Dominican Family, to give their general characteristics, as well as to demonstrate literary proofs of the spiritual relationship which linked Birkowski and representatives of his own monastic family.

Keywords: Dominican Family, saints of the Dominican Order, Old Polish preaching, Fabian Birkowski.

* Maria Rowińska-Szczepaniak – dr hab., prof. UO, pracownik Katedry Literatury Polskiej w Instytucie Nauk o Literaturze Uniwersytetu Opolskiego, autorka m.in. monografii *Hieronima Morsztyna doświadczenie wartości* (1992).

Pojęcie rodziny zakonnej, jako wspólnoty opartej na pokrewieństwie duchowym, mającym swoją podstawę w określonym charyzmacie, jest silnie zakorzenione w nauczaniu Kościoła katolickiego. Oprócz wymiaru teologicznego obecnie posiada ono również znaczenie prawne, gdyż posługuje się nim kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku¹. Jedną z największych rodzin zakonnych w Kościele katolickim jest niewątpliwie rodzina dominikańska. Pojęcie rodziny dominikańskiej do Księgi Konstytucji i Zarządzeń Zakonu Kaznodziejskiego wprowadzone zostało dopiero podczas kapituły generalnej w River Forest w 1968 roku. Zgodnie ze sformułowaną wówczas definicją: „Rodzina dominikańska składa się z braci kapłanów i współpracowników, z mniszek, sióstr, członków instytutów świeckich i fraterni złożonych z kapłanów bądź laikatu”². Pojęcie rodziny dominikańskiej, pospolicie stosowane było jednak już kilka wieków wcześniej, ograniczając się wówczas do trzech form życia wspólnotowego, reprezentowanych przez braci kaznodziejów, mniszki klauzurowe oraz tercjarzy. Rozumienie zakonu jako rodziny nieobce było także Fabianowi Birkowskiemu, uchodzącemu za najwybitniejszego po Skardze mówcę dawnej Polski. Przypomnijmy – żył on w latach ok. 1566–1636. Po ukończeniu Akademii Krakowskiej, której krótko był także wykładowcą, wstąpił do zakonu dominikanów, gdzie zasłynął jako znakomity kaznodzieja. Pełnił on choćby funkcję kapelana królowicza Władysława, późniejszego króla Władysława IV, z którym uczestniczył w wyprawach wojennych, co niewątpliwie w znaczący sposób wpłynęło na jego twórczość. Opublikował m.in. trzy zbiory *Kazań na niedziele i święta doroczne*, zbiór *Orationes ecclesiasticae*, *Kazania obozowe o Bogarodzicy* oraz szereg mów pogrzebowych³. Obraz rodziny zakonnej Birkowski kreślił w kazaniu wtórym na dzień św. Dominika, opublikowanym w zbiorze z 1620 roku, w którym czytamy:

1 T. Wyrwał, *Pojęcie „Rodzina Dominikańska” w świetle akt kapituł generalnych Zakonu Kaznodziejskiego w latach 1946–2001*, Wrocław 2007, s. 115–117.

2 Cyt. za tamże, s. 147.

3 Na temat życia i twórczości Birkowskiego zob. m.in.: A. Szlagowski, *Żywot, charakterystyka i dzieła ks. Fabiana Birkowskiego*, [w:] *Mowy pogrzebowe i przygodne ks. Fabiana Birkowskiego*, cz. 1, Warszawa 1901, s. 1–73; D. Żrałko, *Biografia Fabiana Birkowskiego w świetle kazania pogrzebowego Adama Makowskiego i badań archiwalnych*, „Pamiętnik Literacki” 2005, z. 2, s. 215–227; M. Rowińska-Szczepaniak, *Miejsce Fabiana Birkowskiego w dominikańskim „łańcuchu pamięci”*, [w:] F. Birkowski, *Mowy akademickie i polemiczne. Orationes academicae et polemicae*, z jęz. łac. przeł. B. Gaj, opracowały i komentarzami opatrzyły B. Gaj, M. Rowińska-Szczepaniak, Warszawa 2016, s. 163–197; K. Panuś, *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele katolickim*, cz. II: *Kaznodziejstwo w Polsce od średniowiecza do baroku*, Kraków 2001, s. 430–438.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

„Zakonnik każdy, gdy zakon przyjmuje duszę swoją wydaje za małżonkę Bogu samemu. Zaczyn duchownych synów i córek rodzaj płynie, których Bóg Ojcem, dusza zakonna matką”⁴. W kazaniu tym Birkowski wkłada w usta Boga następujące słowa: „dałem tę łaskę przyrodzeniu, że rodzi, czemu zatem nie mam być ojcem duchownych synów i córek, którzy nosić będą podobieństwo moje na sobie, sprawiedliwości i świętobliwości mojej”⁵. W tym kontekście kaznodzieja wspomina również o „synach duchownych nawróconych i zrodzonych od Dominika świętego”⁶. Jeśli chodzi o kazania poświęcone świętym rodziny dominikańskiej, gdyż te właśnie będą stanowić przedmiot niniejszych rozważań, możemy odnaleźć je w czterech ogłoszonych przez Birkowskiego zbiorach. Trzy z nich, zatytułowane: *Kazania na święta doroczne*, ukazały się w języku polskim kolejno w latach 1620, 1623 i 1628. Czwarty zbiór, pt. *Orationes ecclesiasticae*, opublikowano w 1622 roku w języku łacińskim. W prezentowanych poniżej zestawieniach pominięte zostały natomiast teksty zamieszczone w zbiorze z 1623 roku, gdyż stanowiły one przedruk kazań z tomu wydanego w roku 1620. Ze względu na ramy niniejszego opracowania, analiza zostanie ograniczona do ogólnej charakterystyki tekstów Birkowskiego poświęconych świętym rodziny dominikańskiej oraz przedstawienia dowodów owego duchowego pokrewieństwa, łączącego kaznodzieję z reprezentantami jego własnej rodziny zakonnej. Bezpośrednią inspiracją dla powstania artykułu stały się przypadające w 2022 roku jubileusze: 800-lecia przybycia dominikanów do Polski oraz 400-lecia wydania zbioru *Orationes ecclesiasticae*. Stanowiły one zachętę do przyjrzenia się świętym rodziny dominikańskiej, widzianym oczami jednego z jej polskich przedstawicieli, jakim był Fabian Birkowski.

⁴ F. Birkowski, *Na dzień św. Dominika Patriarchy Zakonu Kaznodziejskiego. Kazanie wtóre: O koronach włożonych na głowę św. Dominika*, [w:] tegoż, *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1620, s. 365.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże. W dawnej Polsce o duchowych synach i córkach św. Dominika mowa była m.in. w: *Żywoty SS., BB. i WW. Braci, i Sióstr Zakonu Kaznodziejskiego na każdy dzień całego roku z domowych kronik, i różnych poważnych pisarzy zebrane, i na polski język przetłumaczone przez X. Zygmunta Hilaryona Piskowskiego, S. Teologii Doktora, tegoż Zakonu, Prowincji Litewskiej*, Wilno 1760. Na temat żywotów świętych dominikańskich w czasach staropolskich zob. J. Nastalska, *Staropolska hagiografia dominikańska*, [w:] *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008, s. 273–291. Warto nadmienić, iż na liście dominikanów polskich zmarłych w opinii świętości do 1767 r. znalazł się m.in. Fabian Birkowski. Zob. R.F. Madura, *Vademecum. Wstępne informacje dla studiów nad historią dominikanów w Polsce*, Warszawa 1979, s. 25.

Do roku 1628, a więc do daty wydania przez Birkowskiego ostatniego zbioru kazań, kanonizowanych zostało siedmiu braci kaznodziejów. Byli nimi: Dominik Guzman (1221, 1234)⁷ – założyciel zakonu⁸, Piotr z Werony (1252, 1253), Jacek Odrowąż (1257, 1594), Tomasz z Akwinu (1274, 1323), Rajmund z Penyafort (1275, 1601), Wincenty Ferreriusz (1419, 1458) oraz Antonin z Florencji (1459, 1523). W zbiorach kazań dominikanina możemy odnaleźć teksty poświęcone każdemu z nich. Najwięcej, bo w sumie po siedem kazań, przeznaczonych było na dzień świętego Tomasza z Akwinu oraz świętego Jacka. Pięć kazań Birkowski poświęcił świętemu Dominikowi, po dwa natomiast: Piotrowi z Werony, Wincentemu Ferreriuszowi, Antoninowi z Florencji i Rajmundowi z Penayfort. Braci kaznodziejów beatyfikowanych do 1628 roku było również siedmiu, a mianowicie: Piotr Goznalez (1246, 1254), Gonsalwy z Amaranto (1259, 1560), Albert Wielki (1280, 1622), Ambroży Sansedoni (1286, 1622), Jakub Salomoni (1314, 1526), Mateusz Carrieri (1470, 1482) oraz Ludwik Bertrand (1581, 1608). Z tej grupy Birkowski swoje teksty dedykował jedynie trzem: Ludwikowi Bertrandowi trzy kazania, zaś Ambrożemu Sansedoniemu oraz Jakubowi Salomoniemu po jednym. Do 1628 roku Kościół nie ogłosił świętą żadnej mniszki dominikańskiej. Beatyfikował natomiast Helenę (Ilonę) z Veszprém (1240, 1287), Ingridę Szwedzką (1282, 1499) oraz Agnieszkę z Montepulciano (1317, 1532)⁹. Tej ostatniej Birkowski poświęcił dwa kazania. Jeśli chodzi natomiast o tercjarki dominikańskie, do 1628 roku świętą ogłoszona została jedynie Katarzyna ze Sieny (1380, 1461), błogosławionymi zaś Małgorzata z Città di Castello (1292, 1609) oraz Kolumba z Rieti (1501, 1625). Na dzień Katarzyny ze Sieny Birkowski ogłosił drukiem trzy kazania. W sumie we wszystkich opublikowanych przez Birkowskiego zbiorach odnajdujemy trzydzieści siedem tekstów poświęconych dwunastu świętym i błogosławionym rodziny dominikańskiej, spośród dwudziestu, wyniesionych na ołtarze

7 W nawiasach zamieszczonych po imionach świętych i błogosławionych, w pierwszej kolejności została podana data śmierci, w drugiej natomiast kanonizacji (w przypadku świętych) bądź beatyfikacji (w przypadku błogosławionych).

8 O św. Dominiku i wybranych świętych rodziny dominikańskiej zob. m.in. G. Bedouelle, *Na obraz świętego Dominika. Żywoty świętych dominikańskich*, przeł. M. Sikorowski, Poznań 2001; M.-H. Vicaire, *Dominik i jego Bracia Kaznodzieje*, Poznań 1985; Bł. Jordan z Saksonii, *Książeczka o początkach Zakonu Kaznodziejów*, przeł. M. Wylęgała, wstępem i przypisami opatrzył J. Spieź, Warszawa 2008.

9 Zob. P. Stefaniak, *Mistycy. Święte i błogosławione mniszki dominikańskie*, Kraków–Racibórz 2007, s. 17–18, 24–25, 30–33.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

do 1628 roku. Ponadto w zbiorze *Orationes ecclesiasticae* zamieszczona została jedna mowa ku czci cieszącego się opinią świętości dominikanina Czesława, nazywanego przez Birkowskiego błogosławionym, choć beatyfikowanego dopiero w 1713 roku. Po jej uwzględnieniu mamy zatem 38 tekstów dedykowanych trzynastu przedstawicielom rodziny dominikańskiej. W zbiorach kazań z 1620¹⁰ oraz 1623 roku¹¹ Birkowski zamieścił po trzynaście tekstów, poświęconych dzieśięciu świętym dominikańskim. Były to następujące kazania:

- *Na dzień św. Rajmunda Zakonu Kaznodziejskiego. O światłości stanu zakonnego na tym świecie i co to za światłość;*
- *Na dzień św. Tomasza z Akwinu. O cnotach, dla których Tomasz św. Wielkim jest nazwany;*
- *Na dzień św. Wincentego Zakonu Kaznodziejskiego. O ozdobie, którą kaznodzieje święci czynią Kościołowi Bożemu;*
- *Na dzień św. Agnieszki zakonnicy Dominika św. O porównaniu życia w czystości do stanu nieśmiertelności po zmartwychwstaniu i do życia anielskiego;*
- *Na dzień św. Piotra męczennika Zakonu Kaznodziejskiego. O doskonałości zakonnej w czym ona należy;*
- *Na dzień św. Antonina Arcybiskupa florenckiego z Zakonu Kaznodziejskiego. O powinnej godności biskupiej;*
- *Na dzień św. Katarzyny Sieneńskiej zakonnicy Dominika św. O drodze dusznej Katarzyny św. i każdej duszy sprawiedliwej;*
- *Na dzień św. Dominika Patriarchy Zakonu Kaznodziejskiego*
Kazanie pierwsze: O świętobliwości kaznodziejskiej potrzebnej do tego urzędu,
Kazanie wtóre: O koronach włożonych na głowę św. Dominika;
- *Na dzień św. Jacka*
Kazanie pierwsze: O błogosławieństwie synowskim św. Jacka darowanym od Panny Najświętszej,
Kazanie wtóre: O przyrównaniu męża doskonałego, a osobliwie Jacka św. do Nazarejczyka Starego Zakonu;
- *Na dzień bł. Ludwika Bertranda Zakonu Kaznodziejskiego*
Kazanie pierwsze: O pomnożeniu w łasce Bożej i w cnotach bł. Ludwika,
Kazanie wtóre: O życiu niebieskim świętych Bożych tu na ziemi.

¹⁰ F. Birkowski, *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1620.

¹¹ Tenże, *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1623.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

W zbiorze z 1628 roku¹², odnajdujemy natomiast siedem kazań, odnoszących się do sześciu świętych rodziny dominikańskiej. Noszą one następujące tytuły:

- *Na dzień św. Tomasza z Akwinu, Doktora Zakonu Kaznodziejskiego. Skarb mądrości zakryty;*
- *Na dzień bł. Ambrożego z Senny Zakonu Kaznodziejskiego. O myślistwie czartowskim;*
- *Na dzień św. Katarzyny Sieneńskiej zakonnicy Dominika św. Wierna rada;*
- *Na dzień bł. Jakuba Salomoniusza Wenecjana z Zakonu Kaznodziejskiego. O przepasanu bioder i zapaleniu świec;*
- *Na dzień św. Dominika, Patriarchy Zakonu Kaznodziejskiego. Gwiazda jasności wielkiej;*
- *Na dzień św. Jacka*
Kazanie pierwsze: O prawdziwych cudach chrześcijańskich,
Kazanie wtóre: Miłość Boża i bliźniego.

Z kolei w tomie *Orationes ecclesiasticae*¹³ Birkowski zamieścił osiemnaście następujących mów, dotyczących jedenastu świętych rodziny dominikańskiej:

- *S. Dominicus, sive de Otio et Negotio Dominici, Oratio* [Św. Dominik, czyli mowa o pracy i spoczynku św. Dominika];
- *S. Dominicus, sive de Dignitate Praedicatorum, Oratio* [Św. Dominik, czyli mowa o godności kaznodziejów];
- *Zelus domus Dei, sive de Zelo S. Antonini Archiepiscopi Florentini, Oratio* [Gorliwość domu Bożego, czyli mowa o gorliwości św. Antonina, arcybiskupa Florencji];
- *Amphitheatrum Veronae, sive de praeclaris Virtutibus S. Petri Veronen. mart., Oratio* [Amfiteatr w Weronie, czyli mowa o przestępnych cnotach św. Piotra z Werony, męczennika];
- *Aquinas prima, sive de Triumphis S. Thomae Aquinatis, Oratio* [Pierwsza mowa akwinacka, czyli mowa o tryumfie św. Tomasza z Akwinu];
- *Aquinas secunda, sive de Militia Christiana, Oratio* [Druga mowa akwinacka, czyli mowa o wojsku Chrystusowym];
- *Aquinas tertia, sive de Elogiis tribus D. Thomae* [Trzecia mowa akwinacka, czyli mowa o trzech napisach nagrobnych św. Tomasza];

¹² Tenże, *Kazania na niedziele i święta doroczne*, Kraków 1628.

¹³ Tenże, *Orationes ecclesiasticae*, Cracoviae 1622.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

- *Classis Salomonis, sive de Gratia et Natura; in festo S. Thomae, Oratio 1* [Flota Salomona, czyli mowa pierwsza o łasce i naturze na święto św. Tomasza];
- *Classis Salomonis, sive de Gratia et Natura, Oratio 2* [Flota Salomona, czyli mowa druga o łasce i naturze];
- *Hyacinthina prima, sive de Votis Religiosis S. Hyacinthi, Oratio* [Pierwsza mowa ku czci św. Jacka, czyli o zakonnych ślubach św. Jacka];
- *Hyacinthina secunda, sive de Itineribus Aeternitatis, Oratio* [Druga mowa ku czci św. Jacka, czyli o drogach do wieczności];
- *Hyacinthina tertia, sive de Ornamentis Religiosorum, Oratio* [Trzecia mowa ku czci św. Jacka, czyli o zbroi zakonnej];
- *Angelus volans per medium coeli, sive de Admiranda S. Vincentii Ferrerii Eloquentia, Oratio* [Anioł lecący przez środek nieba, czyli mowa o godnej podziwu zdolności wymowy św. Wincentego Ferreriusza];
- *S. Raymundus, sive mare liberum Sanctis; in festo eiusdem Sancti, Oratio* [Św. Rajmund, czyli mowa o wolnym morzu świętych na święto tego świętego];
- *S. Ludovicus Bertrandus, sive de Miraculis eiusdem Sancti, Oratio* [Św. Ludwik Bertrand, czyli mowa o cudach tego świętego];
- *S. Ceslaus, sive de Laudibus eiusdem Sancti, Oratio* [Św. Czesław, czyli mowa pochwalna tego świętego];
- *Néos Mikrokósmos, sive de Novitate vitae; in festo S. Catharinae Senensis, Oratio* [Nowy świat, czyli mowa o odnowie życia na święto św. Katarzyny ze Sieny];
- *Paradisus voluptatis, sive de Votis Status Religiosi; in festo S. Agnetis Politianae, Oratio* [Raj rozkoszy, czyli mowa o ofiarach stanu pobożności na święto św. Agnieszki Politiańskiej].

Znamienne jest niewątpliwie, że o ile w przypadku zbiorów *Kazań na święta doroczne* niewielki odsetek kazań został dedykowany świętym Zakonu Kaznodziejskiego, o tyle w tomie *Orationes ecclesiasticae* aż osiemnaście z dwudziestu trzech mów poświęconych świętym dotyczyło właśnie przedstawicieli rodziny dominikańskiej. Inni święci, o których Birkowski pisał we wskazanym zbiorze to: Franciszek z Asyżu, Stanisław Biskup i Męczennik – patron Polski, Karol Boro-meusz i Franciszek Ksawery – obaj beatyfikowani i kanonizowani za życia dominikanina oraz Jan Kanty – podobnie jak Czesław, choć jeszcze niewyniesiony na ołtarze, to jednak cieszący się opinią świętości i szczególnie bliski kaznodziei

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

ze względu na jego związki z Akademią Krakowską¹⁴. Niewielki odsetek kazań poświęconych świętym rodziny dominikańskiej wśród *Kazań na święta do-roczone* nie może dziwić. Zbiory te w założeniu prezentować miały bowiem ułożone w porządku chronologicznym teksty przeznaczone na cały rok liturgiczny, poświęcone świętym uwzględnianym w kalendarzach obowiązujących w diecezjach polskich oraz w Zakonie Kaznodziejskim. Skoro więc święci rodziny dominikańskiej nie stanowili zbyt licznego grona, rzeczą oczywistą było, że kazania im poświęcone nie mogły wyróżniać się liczebnie w tego typu zbiorach. Z odmienną sytuacją mamy do czynienia natomiast w przypadku tomu *Orationes ecclesiasticae*. Zbiór ten zawiera trzydzieści pięć mów, które nie zostały ułożone według jakiegokolwiek z góry przyjętego klucza. Były wśród nich m.in. mowy pogrzebowe, akademickie, polemiczne oraz przeznaczone na różne dni roku kościelnego, w tym zwłaszcza dotyczące świętych, które stanowiły najliczniejszą grupę w całym zbiorze. Tom *Orationes ecclesiasticae* Birkowski dedykował – jak to określił – „Najczcigodniejszym Ojcom i najmilszym Braciom całego Zakonu Kaznodziejskiego”. We wstępie do owego zbioru wyjaśniał:

Mowy kościelne, które niegdyś napisałem o najznakomitszych świętych naszego zakonu, wyciągam na światło dzienne, i wam je dedykuję. Żądały tego swym własnym prawem: skoro bowiem narodziły się w naszym zakonie i zostały spisane na użytek braci, powinny wrócić na łono zakonu, w którym były ukryte aż do tego czasu. Połączyłem je z mowami, które traktują o najwybitniejszych jednostkach wyróżniających się, czy to w zakonach, czy na innych stanowiskach, postępując w tej sprawie za duchem naszej rodzinnej wspólnoty, która kieruje się dobrem wspólnoty Kościoła. Ofiarowała to, co zrodziła nie sobie, lecz całemu światu¹⁵.

Ze słów tych jednoznacznie wynika, że dla Birkowskiego zasadniczym celem wydania zbioru *Orationes ecclesiasticae* było ogłoszenie tekstów poświęconych świętym rodziny dominikańskiej, stąd też dominują one pod względem

¹⁴ Zob. M. Rowińska-Szczepaniak, *Czy na pewno „UT SUPRA”? Sylwetka duchowa św. Jana z Kęt w parenetycznej narracji Fabiana Birkowskiego*, „Saeculum Christianum” 2020, nr 2, s. 74–88.

¹⁵ F. Bircovius, *Praefatio*, [w:] tegoż, *Orationes ecclesiasticae*. Zob. M. Rowińska-Szczepaniak, *Święty Jacek – Patron Królestwa Polskiego*, [w:] F. Birkowski, *Mowy kościelne Fabiana Birkowskiego o świętym Jacku. Orationes ecclesiasticae Fabiani Bircovii Hyacinthinae*, przeł. B. Gaj, oprac. M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2007, s. XXII–XXIII.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

ilościowym w przedmiotowym tomie, inne natomiast mowy zostały do nich dołączone i wydane niejako „przy okazji”. W cytowanym fragmencie Birkowski mówi wyraźnie o „naszej rodzinnej wspólnotcie”, a więc o rodzinie dominikańskiej, do której niewątpliwie należy, i z którą odczuwa szczególną duchową więź. Tym, co rodzina ta zrodziła i co dała – jak pisze kaznodzieja – nie sobie, lecz całemu światu, są przede wszystkim święci, którzy przekazali dalej to, co otrzymali od swojego duchowego ojca i nauczyciela św. Dominika. Myśl tę Birkowski wyraził w mowie *S. Dominicus, sive de Dignitate Praedicatorum*, w której określił patriarchę Zakonu Kaznodziejskiego ojcem licznych potomstwa. W oracji tej kaznodzieja, pytając, komu poszczególni święci dominikańscy zawdzięczają posiadane cnoty, udzielał (niejednokrotnie ich ustami) odpowiedzi, wskazujący właśnie na osobę zakonodawcy. Przywołując fakty z życia św. Tomasza z Akwinu, Birkowski pisał:

Widzisz Tomasza, z rodu Akwinatów, dotąd karmionego delikatnymi dłońmi wśród słodczy dworu, jak bohatercko odrzucił matkę, by ulecieć suchymi oczami ku sztandarowi Chrystusa, jak kroczy po wzgardzonych braciach, jak tę podstępłą cudzołożnicę, o policzkach malowanych antymonem i purpurą, przemałował czarnym węglem, wypędził z czystej sypialni, jak walczył, niczym drugi Jakub z aniołem, czyli z mądrością, i pokonał ją, i stał się jak drugi anioł, myśląc, pisząc, rozważając, przeżywając uniesienia? Ten Tomasz został dotknięty solą błogosławionego Dominika, dlatego w osamotnieniu odnalazł rozkosze raj, w niedogodnościach niezrównaną rozkosz, między kołcami cudowny zapach róż¹⁶.

Znamienne jest niewątpliwie, iż kaznodzieja św. Piotra z Werony określa pisklęciem wielkiego orła, do którego właśnie porównuje św. Dominika, zamierzając zaznaczyć w ten sposób duchowe pokrewieństwo obu świętych. W oracji czytamy:

Widzisz tego drugiego atleję, Piotra z Werony, którego herezja nie była w stanie związać z uczniami, którego owa upurpurowana Jezebel Manichejka nie mogła złamać swą pojętnością, lecz on wolał umoczyć ziemię w swojej krwi, niż Ciebie, Chryste, ciebie, wiara rzymska, katolicka, porzucić [...]. Pytasz skąd zaczerpnął tak męską wiarę? Kto pokazał mu, jak słodko i zaszczytnie jest umrzeć dla Chrystusa? Bez wątplenia pokazał to święty

¹⁶ F. Bircovius, *S. Dominicus, sive de Dignitate Praedicatorum*, [w:] tegoż, *Orationes ecclesiasticae*, s. 38.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

Dominik, o którym wiedział, że pragnął jedynie męczeństwa, jako rzeczy ze wszystkich najcenniejszej. Chciał zatem jego pragnieniu, prawdziwe piskłę tak wielkiego orła, uczynić zadość swoim ciałem, dlatego wystawił je chętnie na tortury heretykom¹⁷.

Odnosząc się do osoby wędrownego kaznodziei św. Wincentego Ferreriusza, Birkowski pytał natomiast:

Czy widzisz tego anioła frunącego z nieba i trąbę głoszącą w różnych językach dzień Sądu Ostatecznego? Jest nim Wincenty. Lecz czyżby słabł od postu, chudł od trudów i tracił siły od pielgrzymowania? To Wincenty, nietknięty kwiat ludzkości, skarb wymowy. Lecz któż Cię nauczył, wielki Wincenty, byś tak dotkliwą biedę tak chętnie i roztropnie znosił, byś dalej niż Herkules zawędrował w pielgrzymkach? Odpowie, że św. Dominik był jego nauczycielem w tej sprawie¹⁸.

Z kolei, prezentując postać św. Rajmunda z Penyaafort, kaznodzieja pisał:

Niechże przywołam św. Rajmunda, penitencjarza Grzegorza IX. Pruł morza swoim płaszczem, zostawiając Heroda z Herodiadą w jego pałacu, szczęśliwszy od baśniowego Ariona, który, by przepłynąć morza, potrzebował delfinów; szczęśliwszy od proroka Jonasza, który, by nie pochłonął go ocean, potrzebował przez trzy dni pozostać w brzuchu wieloryba. [...] Święty Rajmundzie, kto Cię nauczył do tego stopnia nienawidzić próżności i gardzić królewskimi żądzami, gdy świat grzmiał coś przeciwnego? Za niesprawiedliwe należy brać sprawiedliwość, którą czyni król, księżę łamał prawa i wiele należało ukryć przed władcą, wiele też przed tym, który pragnął służyć władcom szczęśliwą i przyjemną służbą. Jeśli za pytacie, odpowie – jestem uczniem św. Dominika – od niego taką i tak wielką nienawiść do grzechu i tak wielką miłość prawości wysłałem wraz z mlekiem wiary¹⁹.

Birkowski uważał się nie tylko za ucznia św. Dominika, ale również innych świętych swojej rodziny zakonnej, stąd przywołując postać św. Antonina z Florencji, podkreślał:

Zaś arcybiskup florencki Antonin, zapalony krzewiciel prawdziwej, czyli chrześcijańskiej wolności, nauczył mnie, jak niewinnie występować przeciw zuchwałym dla chwały

¹⁷ Tamże, s. 38–39.

¹⁸ Tamże, s. 39.

¹⁹ Tamże.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

Papieża, jak bez drżenia ręki ciskać gromy na księżęta dla czci kapłanów, jak pobożną krew – ofiarę dla swojej ojczyzny wylewać, pragnąć swoim ciałem głosić chwałę Chrystusa, czyli poprzez śmierć, czyli poprzez życie. [...] Jeśli zapytacie, skąd ten dar heroicznego męstwa, pokaże palcem zakon św. Dominika²⁰.

Szczególne pochwały dominikanin kieruje pod adresem św. Katarzyny ze Sieny, także źródło jej cnót odnajdując w duchowym pokrewieństwie ze św. Dominikiem:

Ciebie zaś, najświętsza Katarzyno ze Sieny, jakimi słowami mam wzywać, nie wiem. Jak mam Cię wspomnieć, Dziewico, bowiem ani oblicze twoje śmiertelne, ani głos nie brzmi po ludzku; przewyższasz wszystkie ozdoby mówców, słabną w obliczu twych pochwał zapąły Demostenesów, potoki Tuliuszowej wymowy w twoich mowach pochwalnych wysychają. Nowa Judyto, nowa Estero Nowego Testamentu, skąd nauczyłaś się tego rozsądnego osądu i zręcznej wymiany korony cierniowej za złotą? Skąd wzięłaś nowe serce, od nowa stworzone, naznaczone nowym imieniem Chrystusa Pana? Skąd ten pierścień i klejnot nieśmiertelności na twej dłoni? Skąd te stygmaty, od berylu i szafiru piękniejsze, tkwiące w twoim ciele? Skąd twój smak, smak wieczności, w tym tak śmiertelnym ciątku? Jestem uczennicą, odpowiada Dziewica, błogosławionego Dominika²¹.

Birkowski odczuwał niewątpliwie szczególną więź z rodziną dominikańską, do której przynależność najlepiej zresztą definiowała jego duchową tożsamość. Owa więź łączyła go również z tymi jej członkami, którzy dostąpili już chwały ołtarzy, czemu niejednokrotnie dawał wyraz w swoich kazaniach (choćby za pomocą odpowiednich zaimków). Przykładowo w oracji poświęconej św. Ludwikowi Bertrاندowi pisał: „Nie odejdę daleko od tematu, jeśli **mojego**²² Ludwika, którego wspomnienie wypada dzisiaj, jak nakazał papież Paweł V, Ludwika zatem **mojego**, który przedtem był wśród **nas**, a teraz cieszy się niebiańskimi podmuchami wspomnę”²³. Z kolei w mowie dedykowanej św. Piotrowi z Werony

²⁰ Tamże, s. 40.

²¹ Tamże.

²² Podkreślenia w tym i kolejnym cytacie M. R.-S.

²³ Tenże, *S. Ludovicus Bertrandus, sive de Miraculis eiusdem Sancti, Oratio*, [w:] tegoż, *Orationes ecclesiasticae*, s. 261.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

czytamy: „Niech wystąpi zatem **mój** Piotr w tym waszym amfiteatrze i pokaże najpierw w istocie podziwu godną niewinność, w którą był przyodziany niczym w jakąś najszlachetniejszą i najznakomitszą szatę”²⁴.

Swoje przywiązanie do własnej rodziny zakonnej Birkowski wyrażał również, podkreślając rolę, jaką Zakon Kaznodziejski odegrał w dziejach Kościoła. Pokazał je chociażby w oracji o św. Rajmundzie, zauważając, iż dominikanie wyprzedzili inne zakony na misyjnym szlaku, czego dowodem, założenie misji w Kongo i indyjskim Goa²⁵. Uczynił to, sięgając do współczesnej mu literatury historycznej, a konkretnie do dzieła *Historiarum Indicarum*, autorstwa Giovanniego Maffeiego. Wybór dzieła włoskiego jezuita nie był tu przypadkowy, gdyż chodziło o to, aby w czasach szczególnego rozkwitu misji jezuickich, wykazać ustami jezuita, iż pierwszeństwo na tym polu należy przyznać nie komu innemu, jak właśnie dominikanom. Birkowski pisał: „Oddalcie zazdrość – pierwsi byli nasi Bracia, najmiłsi Słuchacze, którzy we wschodnich Indiach metropolię Goa poddali pod jarzmo Pańskiego krzyża”²⁶, cytując następnie Maffeiego, u którego czytamy: „Od Jana, króla Portugalii honorowe poselstwo wysłane do Konga z królewskimi darami i znakomitym wyposażeniem kościelnym, i nie neofici, którzy wrócili właśnie do swoich, lecz z Najświętszej Dominikańskiej Rodziny wybrani specjalnie trzech bracia o uznanym męstwie i wiedzy, którzy zajmowali się nauczaniem i wprowadzaniem w tajemnice wiary u tych samych ludów Etiopii”²⁷. Przytoczony cytat z dzieła jezuickiego historyka, który wprost pisał o Najświętszej Dominikańskiej Rodzinie dowodzi, iż pojęcie rodziny dominikańskiej stosowane było we współczesnych Birkowskiemu czasach nie tylko w kręgach Zakonu Kaznodziejskiego.

Zarówno w przypadku polskich kazań, jak i łacińskich oracji, po fakty z życia świętych Birkowski sięgał raczej wybiórczo, czyniąc to w takim zakresie, w jakim były mu one potrzebne ze względu na zasadniczy problem, na którym się koncentrował. Nie odbiegał tym samym od innych kaznodziejów

²⁴ Tenże, *Amphitheatrum Veronae, sive de praeclaris Virtutibus S. Petri Veronen. mart., Oratio*, [w:] tegoż, *Orationes ecclesiasticae*, s. 86.

²⁵ W. Hinnebusch, *Dominikanie – krótki zarys dziejów*, [w:] *Dominikanie – szkice z dziejów zakonu*, red. M.A. Babraj, Poznań 1986, s. 202–203.

²⁶ F. Bircovius, *S. Raymundus, sive mare liberum Sanctis; in festo eiusdem Sancti, Oratio*, [w:] tegoż, *Orationes ecclesiasticae*, s. 255.

²⁷ Cyt. za tamże. Por. *Io. Petri Maffei Bergomatis e Societate Iesu Historiarum indicarum libri XVI. Selectarum item ex India epistolarum eodem interprete libri IIII. Accessit Ignatii Loiolae vita postremo recognita...*, Venetiis 1589, fo. 6.

epoki, którzy – jak pisał Zbigniew Hadrych – z biografii świętych wydobywali jedynie elementy „najbardziej przydatne do realizacji celu kazania”²⁸. Wątki biograficzne Birkowski traktował jako swego rodzaju inspirację do poruszenia pewnych uniwersalnych tematów, obecnych powszechnie w katolickim przepowiadaniu²⁹. Zdarzały się wprawdzie kazania, w których dominikanin koncentrował się przede wszystkim na osobie danego świętego, jego cnotach czy cudach, które czynił. Charakter taki miały chociażby łacińskie mowy dedykowane Antoninowi z Florencji, Piotrowi z Werony, Ludwikowi Bertradowi, Czesławowi, a także kazanie poświęcone Tomaszowi z Akwinu, pochodzące ze zbioru z 1620 roku, czy Dominikowi ze zbioru z 1628 roku. Niewątpliwie jednak dominowały teksty, w których biografia świętego była jedynie punktem wyjścia oraz tłem do rozważań na temat kwestii, nie zawsze w sposób bezpośredni związanych z osobą bohatera. Zagadnienie najczęściej poruszane przez Birkowskiego dotyczyło cnót zakonnych. W *Drugiej mowie ku czci św. Jacka*, pochodzącej ze zbioru *Orationes ecclesiasticae*, czytamy o tych, którzy „uzbroili głowę, prawicę i pierś całą hełmem Ubóstwa, kołczanem Posłuszeństwa i pancerzem Czystości”³⁰. Podobne wątki spotykamy przykładowo w łacińskiej oracji oraz w kazaniu z 1620 roku, dedykowanych Agnieszce z Montepulciano, czy również w pochodzących z tego zbioru kazaniach o Rajmundzie z Penyafort oraz Piotrze z Werony. Niejednokrotnie powraca ponadto kwestia powołania kaznodziej-skiego, bezpośrednio wiążąca się z charyzmatem zakonu. Odnajdujemy ją tak w łacińskich oracjach, jak i w kazaniach ze zbioru z 1620 roku, poświęconych Dominikowi oraz Wincentemu Ferreriuszowi. Problem misyjnego posłannictwa Kościoła, a w szczególności misji dominikańskich, Birkowski podnosi w mowie na dzień św. Rajmunda³¹, potrzeby odnowy życia chrześcijańskiego w oracji poświęconej św. Katarzynie ze Sieny, relacji natury i łaski w mowach o św. Tomaszu z Akwinu, znaczenia urzędu biskupa w kazaniu o św. Antoninie arcybiskupie

²⁸ Z. Hadrych, *Kazania jako źródło informacji o świętych i epoche*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1997, s. 411.

²⁹ Zob. P. Stolarski, *Friars on the Frontier. Catholic Renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland, 1594–1648*, Surrey–Burlington 2010, s. 111–112.

³⁰ F. Birkowski, *Druga mowa ku czci św. Jacka, czyli o drogach do wieczności*, [w:] tegoż, *Mowy kościelne...*, s. 28.

³¹ Zob. M. Rowińska-Szczepaniak, *The traces of the cult of St. Raymond of Penyafort in the preaching of Fabian Birkowski. A contribution to studies on the Dominicans' hagiographic writings in Old Poland*, „Folia Historica Cracoviensia” 2021, s. 7–41.

florenckim z 1620 roku, przykazania miłości Boga i bliźniego w kazaniu dedykowanym św. Jackowi z 1628 roku. Należy pamiętać, iż przedmiotowe kazania, niezależnie od szczegółowych kwestii, jakie podejmowały, miały spełniać określoną rolę wychowawczą, dążąc ostatecznie do realizacji ogólnego celu każdego przepowiadania, które „miało pomóc w osiągnięciu moralnej poprawy, a w konsekwencji miało przyczynić się do osiągnięcia zbawienia”³².

Porównując łacińskie mowy dotyczące świętych rodziny dominikańskiej, pochodzące z tomu *Orationes ecclesiasticae*, z poświęconymi im tekstami w języku polskim, zamieszczonymi w zbiorach *Kazań na święta doroczne*, możemy stwierdzić, iż wyłania się z nich nieco odmienny obraz autora, o którym Szymon Starowolski pisał: „Znany jest jako mówca dzięki mowom drukowanym: i łacińskim, i polskim, które zwykł publicznie wygłaszać ku szczególnemu ukontentowaniu słuchających”³³. O ile w przypadku *Kazań na święta doroczne*, poznajemy Birkowskiego przede wszystkim jako teologa, sprawnie posługującego się różnorakimi cytatami z Biblii i literatury teologicznej, o tyle w łacińskich oracjach jawi się on jako wytrawny erudyta, umiejętnie łączący wątki biblijne z elementami zaczerpniętymi z literatury grecko-rzymskiego antyku. Na tych dwóch filarach opierał on zasadniczo swoje błyskotliwe metafory i porównania, za pomocą których oddziaływał na słuchaczy, przekazując określone prawdy wiary i wzorce postępowania. Próba „chrystianizacji motywów znanych z kultury starożytnej” była dość typowa dla siedemnastowiecznego piśmiennictwa. Jeśli Janusz Śniegocki, pisząc o stosowaniu przez barokowych mówców dość zaskakujących paraleli, jako przykład podaje zestawianie Chrystusa z Heraklesem, a Matki Bożej z Ariadną³⁴, w kontekście analizowanych oracji warto przypomnieć, że Birkowski przykładowo w św. Rajmundzie widział nowego Ariona, tudzież Jazona, w św. Dominiku i św. Wincentym Ferreriuszu nowego Orfeusza, w św. Katarzynie Sienieńskiej nową Pentezyleę, zaś w dominikańskich misjonarzach nowych argonautów. Obecność wątków mitologicznych w barokowych kazaniach nie była

³² R. Kościelny, *Kazania barokowe jako źródło do badań nad mechanizmami kształtowania postaw mieszkańców Rzeczypospolitej*, „Nasza Przeszłość” 2002, s. 99.

³³ S. Starowolski, *De claris oratoribus Sarmatiae*, przeł. E.J. Głębicka, Warszawa 2002, s. 65.

³⁴ J. Śniegocki, *Exempla i koncepty barokowe w kazaniach o świętych Fabiana Birkowskiego*, „Roczniki Humanistyczne” 1979, z. 1, s. 125. Por. T. Bieńkowski, *Antyk – Biblia – Literatura. Antyczne i biblijne inspiracje oraz symbole*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej*, Seria I, red. J. Pelc, Wrocław 1972, s. 341–343.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

jednak przez wszystkich aprobowana. W drugiej połowie XVII wieku zwalczał ją chociażby znany jezuicki kaznodzieja Tomasz Młodzianowski, który potwierdzał zresztą w tej kwestii to, co już od drugiej połowy XVI wieku zalecali generałowie jego zakonu³⁵.

Urzeczywistniona w Zakonie Kaznodziejskim, a znajdująca swoje odzwierciedlenie w wielu tekstach Fabiana Birkowskiego, idea wspólnoty zakonnej rozumianej jako rodzina, której członkowie są dla siebie braćmi, ojcem zaś założyciel, znalazła wyraz m.in. w modlitwie, którą kaznodzieja kończy swoją oracją *S. Dominicus, sive de Dignitate Praedicatorum*. W modlitwie tej Birkowski zwraca się do św. Dominika w imieniu polskich dominikanów. Warto więc przytoczyć ją na zakończenie niniejszych rozważań, czyniąc to w kontekście przywołanych na wstępie jubileuszy:

Błogostawiony ojciec święty Dominiku, nas także, uczniów pod znakiem św. Jacka, nauczyciela naszego sarmackiego, zebrateś. Oto zjednoczeni walczyliśmy w bitwach Pańskich, niech płonie w nas Twoja obecność, palmy się do niebiańskich nagród, do których Ty już wcześniej zostaleś wezwany i których cudowną nadzieję umierając nam pozostawileś. Spójrz na nas z wysokości Twojego wieczernika, w którym teraz bezpiecznie zasiadasz, przyjdź z pomocą, prosimy, będącym w niebezpieczeństwie, podnoś słabych na duchu, wspomóż płaczących, nie tylko braci, lecz i tych najmilszych moich słuchaczy, którzy mnie dotąd, głoszącego Twoje chwały, ze spokojem wysłuchali³⁶.

Bibliografia

- Bedouelle G., *Na obraz świętego Dominika. Żywoty świętych dominikańskich*, przeł. M. Sikowski, Poznań 2001.
- Bieńkowski T., *Antyk – Biblia – Literatura. Antyczne i biblijne inspiracje oraz symbole*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej*, Seria I, red. J. Pelc, Wrocław 1972.
- Bieńkowski T., *Z badań nad recepcją antyku w Polsce do końca XVIII wieku*, „Pamiętnik Literacki” 1968, z. 3.
- Bircovius F., *Orationes ecclesiasticae*, Cracoviae 1622.
- Birkowski F., *Kazania na niedziele i święta doroczne*, Kraków 1628.

³⁵ T. Bieńkowski, *Z badań nad recepcją antyku w Polsce do końca XVIII wieku*, „Pamiętnik Literacki” 1968, z. 3, s. 35–36.

³⁶ F. Bircovius, *S. Dominicus, sive de Dignitate Praedicatorum*, s. 40–41.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

Birkowski F., *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1620.

Birkowski F., *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1623.

Hadrych Z., *Kazania jako źródło informacji o świętych i epoce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1997.

Hinnebusch W., *Dominikanie – krótki zarys dziejów*, [w:] *Dominikanie – szkice z dziejów zakonu*, red. M.A. Babraj, Poznań 1986.

Io. Petri Maffei Bergomatis e Societate Iesu Historiarum indicarum libri XVI. Selectarum item ex India epistolarum eodem interprete libri IIII. Accessit Ignatii Loiolae vita postremo recognita..., Venetiis 1589.

Jordan z Saksonii bł., *Księżeczka o początkach Zakonu Kaznodziejów*, przeł. M. Wylęgała, wstępem i przypisami opatrzył J. Spież, Warszawa 2008.

Kościelny R., *Kazania barokowe jako źródło do badań nad mechanizmami kształtowania postaw mieszkańców Rzeczypospolitej*, „Nasza Przeszłość” 2002.

Madura R.F., *Vademecum. Wstępne informacje dla studiów nad historią dominikanów w Polsce*, Warszawa 1979.

Nastalska J., *Staropolska hagiografia dominikańska*, [w:] *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, red. E. Mateja, A. Pobóg-Lenartowicz, M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2008.

Panuś K., *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele katolickim*, cz. II: *Kaznodziejstwo w Polsce od średniowiecza do baroku*, Kraków 2001.

Rowińska-Szczepaniak M., *Czy na pewno „UT SUPRA”? Sylwetka duchowa św. Jana z Kęt w parenetycznej narracji Fabiana Birkowskiego*, „Saeculum Christianum” 2020, nr 2.

Rowińska-Szczepaniak M., *Miejsce Fabiana Birkowskiego w dominikańskim „łańcuchu pamięci”*, [w:] F. Birkowski, *Mowy akademickie i polemiczne. Orationes academicae et polemicae*, z jęz. łac. przeł. B. Gaj, opracowały i komentarzami opatrzyły B. Gaj, M. Rowińska-Szczepaniak, Warszawa 2016.

Rowińska-Szczepaniak M., *Święty Jacek – Patron Królestwa Polskiego*, [w:] F. Birkowski, *Mowy kościelne Fabiana Birkowskiego o świętym Jacku. Orationes ecclesiasticae Fabiani Bircovii Hyacinthinae*, przeł. B. Gaj, oprac. M. Rowińska-Szczepaniak, Opole 2007.

Rowińska-Szczepaniak M., *The traces of the cult of St. Raymond of Penyafort in the preaching of Fabian Birkowski. A contribution to studies on the Dominicans' hagiographic writings in Old Poland*, „Folia Historica Cracoviensia” 2021.

Starowolski S., *De claris oratoribus Sarmatiae*, przeł. E.J. Głębička, Warszawa 2002.

Stefaniak P., *Mistycy. Święte i błogosławione mniszki dominikańskie*, Kraków–Racibórz 2007.

Stolarski P., *Friars on the Frontier. Catholic Renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland, 1594–1648*, Surrey–Burlington 2010.

Maria Rowińska-Szczepaniak, *Święci rodziny dominikańskiej w oratorstwie Fabiana Birkowskiego*

Szlagowski A., *Żywot, charakterystyka i dzieła ks. Fabiana Birkowskiego*, [w:] *Mowy pogrzebowe i przygodne ks. Fabiana Birkowskiego*, cz. 1, Warszawa 1901.

Śniegocki J., *Exempla i koncepty barokowe w kazaniach o świętych Fabiana Birkowskiego*, „Roczniki Humanistyczne” 1979, z. 1.

Vicaire M.-H., *Dominik i jego Bracia Kaznodzieje*, Poznań 1985.

Wytrwał T., *Pojęcie „Rodzina Dominikańska” w świetle akt kapituł generalnych Zakonu Kaznodziejskiego w latach 1946–2001*, Wrocław 2007.

Żrałko D., *Biografia Fabiana Birkowskiego w świetle kazania pogrzebowego Adama Makowskiego i badań archiwalnych*, „Pamiętnik Literacki” 2005, z. 2.

Żywoty SS., BB. i WW. Braci, i Sióstr Zakonu Kaznodziejskiego na każdy dzień całego roku z domowych kronik, i różnych poważnych pisarzy zebrane, i na polski język przetłumaczone przez X. Zygmunta Hilaryona Piskowskiego, S. Teologii Doktora, tegoż Zakonu, Prowincji Litewskiej, Wilno 1760.

